DANIEL KLEIN: ADAM SMITH DESPRE AUTOAMĂGIRE

Autor: Redacția Syntopic | 26 mai 2022

Un articol scris de Daniel Klein pentru VoegelinView

Articol original: Adam Smith on Self-Deceit

Articol tradus de Irina Chivoiu-Sisan, studentă la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, pentru stagiul de practică organizat în parteneriat cu redacția Syntopic.

Centrul pentru Politică al Universității din Virginia, condus de Larry Sabato, oferă rezultatele unor sondaje care arată diferențe sociale, politice și psihologice profunde între alegătorii lui Biden și alegătorii lui Trump. În zilele noastre, este obișnuit să gândim că mari grupuri de oameni cu opțiuni diferite de ale noastre trebuie să fie într-o stare de negare.

În alte vremuri, dezbăteam care sunt politicile bune. Acum ne teoretizăm unul pe celălalt. Adam Smith a avut câteva lucruri de spus despre negare și autoamăgire. Aici mă voi referi exclusiv la *Teoria sentimentelor morale*. Aplicațiile sunt în mâinile – și în piepturile voastre.

Angajarea implică un angajator și un angajat. Uneori vorbim despre cineva care este „propriul angajat” (persoană care desfășoară activități independente), atunci când angajatorul și angajatul sunt aceeași persoană. De asemenea, uneori vorbim despre „autodesemnarea” cuiva, când cel care numește și persoana desemnată sunt una și aceeași persoană.

Și vorbim despre „autoamăgire” ca și cum cel ce amăgește și cel amăgit ar fi aceeași persoană. Dar această noțiune este paradoxală. Dacă un tip pe nume Jim este atât amăgitor, cât și amăgit, nu au amăgitorul și amăgitul aceleași cunoștințe? Dacă da, cum poate fi înșelat cel înșelat?

Pentru persoana care desfășoară activități independente, angajatul știe că este angajat. Iar pentru persoana autodesemnată, cel desemnat știe că este numit. Dar pentru persoana care se înșală pe sine, știe cel înșelat că este înșelat?

Răspunsul vine prin a admite existența unui Jim1 separat de un Jim2 și prin a permite ca Jim2 să nu aibă aceleași cunoștințe ca Jim1.

Jonathan Haidt vorbește despre activitatea subconștientă ca despre elefantul din creier

și despre conștiință ca despre călărețul care crede că el conduce elefantul. Dar călărețul nu prea poate face cu mult mai mult decât să raționalizeze mișcările elefantului. Colegul meu de la științe economice de la Universitatea George Mason, Robin Hanson, a aplicat ideea de-a lungul întregii sale cărți scrise în coautorat, *The Elephant in the Brain: Hidden Motives in Everyday Life*.

Acum este bine-cunoscut faptul că activitatea creierului este divizată și disjunsă. După cum remarcă Iain McGilchrist (187), cercetătorii spun acum despre conștiință că reprezintă nu mai mult de cinci procente din activitatea creierului și poate chiar aproape de un procent.

Discutând despre judecata de sine, Smith scrie: „Mă împart, parcă, în două persoane… Prima este judecătorul; a doua, persoana judecată” (113.6). El a vorbit despre conștiință ca fiind „omul din piept” și „presupusul spectator imparțial”. Uneori, conștientul ne frământă, de parcă o parte a ființei noastre vede ceva cu care partea noastră conștientă nu s-a confruntat încă.

Smith a spus că reflectăm asupra propriei conduite și încercăm să discernem regulile generale de conduită adecvată. Dar Smith nu a spus niciodată că există o metodă sigură de a discerne regulile virtuții. Nu a spus niciodată că omul din piept cunoaște foarte bine virtutea. Nu a spus niciodată că omul din piept comunică eficient cu sinele nostru activ, conștient. El a permis ca o parte a lui Jim să înșele o altă parte a lui Jim.

„Când suntem pe cale să acționăm”, a scris Smith, „nerăbdarea pasiunii rareori ne va permite să ne gândim la ceea ce facem cu candoarea unei persoane indiferente”. Smith continuă:

> „Emoțiile violente care ne agită în acel moment diluează opiniile noastre asupra lucrurilor, chiar și atunci când încercăm să ne plasăm în situația altuia și să privim obiectele care ne interesează în lumina în care îi vor apărea acestuia în mod natural. Furia propriilor noastre pasiuni ne cheamă în mod constant înapoi la locul nostru, unde fiecare lucru apare mărit și denaturat de iubirea de sine.” (157.3)

„Când acțiunea s-a terminat”, spune el, „și pasiunile care au determinat-o s-au potolit, putem intra mai calm în sentimentele spectatorului indiferent.” Dar chiar și după ce acțiunea s-a încheiat, rămânem foarte sensibili cu privire la comportamentul nostru anterior. În niciun caz nu ne înfruntăm cu sinceritate comportamentul:

> „Opinia pe care o avem despre propriul nostru caracter depinde în întregime de judecata noastră cu privire la comportamentul nostru trecut. Este atât de dezagreabil să gândim rău despre noi înșine, încât adesea ne îndepărtăm

intenționat de la acele circumstanțe care ar putea face acea judecată nefavorabilă. Este un chirurg îndrăzneț, spun ei, a cărui mână nu tremură când face o operație asupra propriei persoane; și este adesea la fel de îndrăzneț și cel care nu ezită să scoată misteriosul văl al autoamăgirii care ascunde diformitățile propriei conduite. În loc să privim propriul comportament sub un atât de neplăcut aspect, prea des, prostesc și slab, ne străduim să stârnim din nou acele pasiuni nedrepte care ne induseseră în eroare înainte; ne străduim prin artificii să ne trezim vechi uri și să iritățm din nou resentimentele aproape uitate: chiar ne străduim pentru acest scop mizerabil și, astfel, perseverăm în nedreptate, doar pentru că am fost cândva nedrepți și pentru că ne este rușine și ne temem să vedem că eram astfel.” (157-158.4)

Negarea însăși devine noua acțiune prezentă a autoamăgirii. Prima noastră amăgire de sine generează un șir de acțiuni ulterioare de autoamăgire care susțin negarea. În concluzie, cădem sub „vălul misterios al autoamăgirii”.

Depășirea vălului autoamăgirii este foarte dificilă. Sub vălul misterios al autoamăgirii suntem încăpățânați. Elementele înșelătoare ale sinelui pot respinge chiar și comunicarea directă cu un prieten care știe mai bine. Smith scrie:

„Pentru a perverti rectitudinea propriilor noastre judecăți cu privire la corectitudinea propriei noastre conduite, nu este întotdeauna necesar ca spectatorul real și imparțial [adică un prieten în carne și oase care este imparțial] să se afle la mare distanță. Când este la îndemână, când este prezent, violența și nedreptatea propriilor noastre pasiuni egoiste sunt uneori suficiente pentru a-l determina pe omul din piept să emită un raport foarte diferit de ceea ce circumstanțele reale ale cazului ar putea justifica.” (156-157.1)

Aceste două propoziții reprezintă amploarea relatării pas cu pas de către Smith a evenimentului autoamăgirii. O diagramă în patru pași a acestei relatări este furnizată într-un articol de către Erik Matson, Colin Doran și de mine:

În primul rând, Jim conștient, care merge și vorbește, îi împărtășește prietenului său imparțial, Rick, raționalizările sale pentru acțiunile sale. În al doilea rând, Rick răspunde cu un sfat bun, poate cu dezaprobare pentru ceea ce Jim a făcut sau este pe cale să facă. În al treilea rând, Jim discută cu Omul din Pieptul său. În al patrulea rând: „Violența și nedreptatea propriilor noastre pasiuni egoiste sunt uneori suficiente pentru a-l determina pe omul din piept să conceapă un raport foarte diferit de ceea ce circumstanțele reale ale cazului sunt capabile să justifice.”

Ceva a mers prost, dar nu este clar unde. Poate ar trebui să spunem că acele pasiuni

egoiste îl induc în eroare pe Omul din Piept. Poate ar trebui să spunem că acele pasiuni egoiste îl presează sau îl influențează pe Omul din Piept. Omul din piept emite „un raport foarte diferit de ceea ce sunt capabile să justifice circumstanțele reale ale cazului”. Faptul că Omul din Piept poate fi indus în eroare sau influențat într-o asemenea manieră înseamnă că Omul din Piept nu este atât de sănătos sau de puternic pe cât am putea spera.

> „Această amăgire de sine, această slăbiciune fatală a omenirii”, scrie Smith, „este sursa a jumătate din tulburările vieții umane. Dacă ne-am vedea pe noi înșine în lumina în care ne văd alții sau în care ne-ar vedea dacă ar ști totul, o reformă ar fi în general inevitabilă. Altfel nu am putea să suportăm să ne vedem pe noi înșine.” (158-159.1).

Singura soluție la problema autoamăgirii este o reflecție sinceră asupra regulilor generale de conduită corectă și o confruntare curajoasă a modului în care comportamentul și convingerile cuiva stau în raport cu acele reguli. Discuția sinceră și deschisă cu prietenii este un ajutor pentru o astfel de autocorecție. „Sinceritatea și deschiderea consolidează încrederea”, scrie Smith (337.28). Smith ne îndeamnă să fim scrupuloși cu privire la regulile generale. El a numit loialitatea față de regulile generale simțul datoriei.

Politica și guvernul sunt terenuri fertile pentru amăgirea de sine. Smith a scris:

> „Un adevărat om de partid urăște și disprețuiește candoarea; și, în realitate, nu există niciun viciu care să-l descalifice atât de eficient pentru meseria de om de partid ca această unică virtute. Prin urmare, spectatorul real, respectat și imparțial nu se află în nicio ocazie la o distanță mai mare decât în mijlocul violenței și furiei partidelor aflate în competiție… Prin urmare, dintre toți corupătorii sentimentelor morale, partizanatul și fanatismul au fost întotdeauna, de departe, cei mai mari.” (155-156,43)

Nu este de mirare că Smith avea puțină încredere în guvern ca agent al intervenției benefice. Filozofia lui politică a fost destul de diferită. Preocuparea principală, scria el, ar trebui să fie protejarea de probleme: „Efectele fatale ale proastei guvernări nu vin din nimic altceva decât din aceea că respectiva guvernare nu oferă protecție suficientă împotriva necazurilor prilejuite de răutatea omenească.” (187.1).

Principalul merit al filozofiei politice a lui Smith, scria Friedrich Hayek, „este că este un sistem în care oamenii răi pot face cel mai puțin rău”. Oamenii răi întreține iluzii pentru a-și nega autoamăgirile. Liberalismul smithian limitează relele pe care le pot produce oamenii deliranți și tinde să le conteste și să le corecteze iluziile în primă instanță. De

aceea cei care se autoiluzionează își cenzurează și reprimă criticii și uzurpă instituțiile: iluziile lor nu ar putea fi susținute pe platforme imparțiale și într-un dialog deschis. Liberalismul smithian constituie o profilaxie împotriva relelor provocate de amăgirea de sine.

Daniel Klein este profesor de economie și șeful catedrei JIN la Mercatus Center de la George Mason University unde conduce un program despre Adam Smith. El este, de asemenea, membru asociat la Ratio Institute (Stockholm), cercetător la Independent Institute și redactor-șef al Econ Journal Watch.

Imagine: Élisabeth Louise Vigée Le Brun – Julie Le Brun looking in a mirror (1785); Sursă: Wikimedia Commons